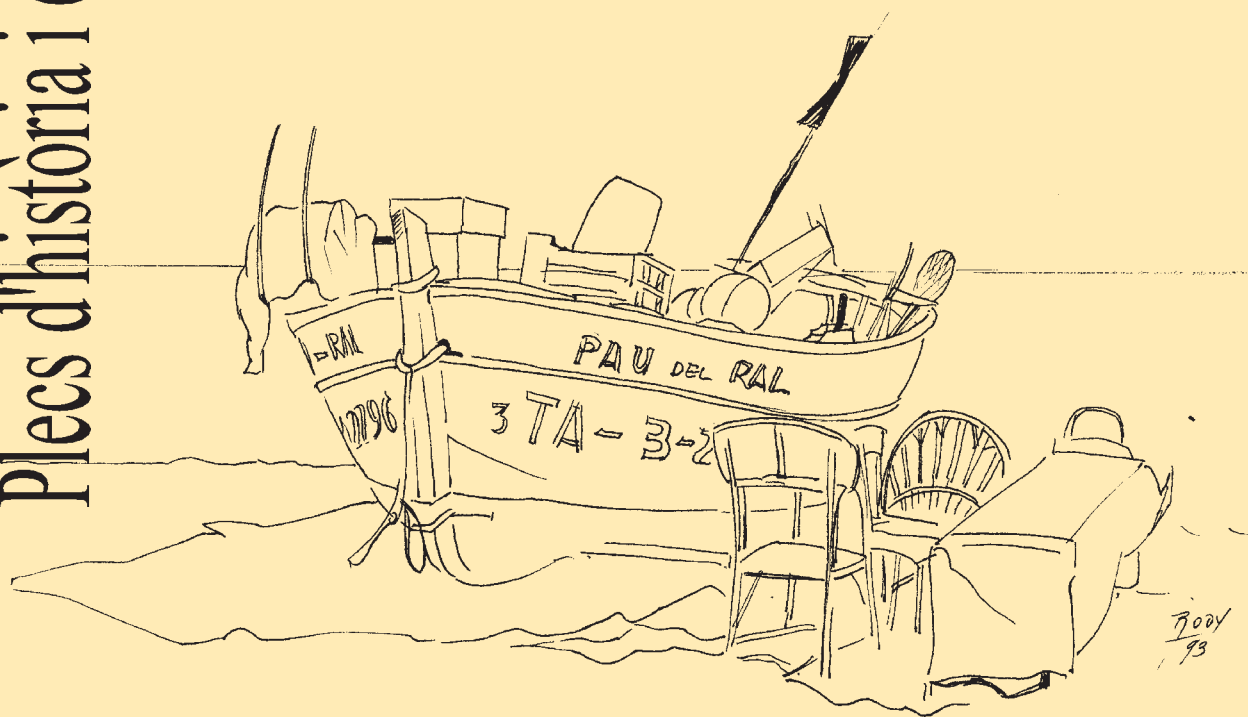

REEMBRES

Plecs d'història i cultura

Número 4

Vilanova i la Geltrú

Abril 1994

A la coberta, reproducció d'un dibuix de Rody, fet expressament pel núm. 4 de Reembres

Joan Josep Rodríguez Conejero

Rody neix el 21 d'octubre de 1943 a la Seu d'Urgell. De petit ve amb la família a viure a Vilanova i la Geltrú. Estudia dibuix i pintura a l'Escola Industrial durant els cursos 1955-60. El 1961 guanya el seu primer Primer Premi del Concurs Juvenil de Pintura de Vilanova i la Geltrú, premi que repeteix cinc anys consecutius (1961-1965). Com molts artistes vilanovins, fa la primera exposició individual a les Galeries Rambles (1963). De llavors fins ara les seves exposicions fora i en el país són innumbrables. Ha estat guardonat amb molts premis, entre els quals, per citar-ne alguns, Primer Premi en Pintura a Morella l'any 1969, XVIII Premi Pintura Jo-ve de la Sala Parés de Barcelona el 1973 i primer premi del XIII Concurs Internacional de Pintura Ràpida a l'oli a Sitges el mateix any. Becari per Escola de Pintura Mural de Sant Cugat del Vallès i pensionista de l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona, la seva obra gaudeix d'unànime reconeixement.

REEMBRES

Plecs d'història i cultura

Vilanova i la Geltrú

Número 4
Abril 1994

EDITORIAL

Amb pocs dies de diferència, potser per casualitat, i per vies diferents, Reembres ha rebut un mateix suggeriment per part de tres persones diferents, aparentment sense relació entre elles, però que tenen en comú ser molt joves i potser estudiants universitaris avançats o recentment llicenciats. Venien a dir que perquè Reembres no donava un pas i constituïa un grup, associació o semblant que permetés aplegar els historiadors i els afeccionats a la història local (molts, a parer d'ells) a fi de disposar de lloc, incentiu, mitjà de relació, suport, etc. Venien a dir també que no trobaven a Vilanova i la Geltrú caliu històric i que la història local a nivell d'investigació semblava reservada a molt pocs i poc disposats a compartir res.

Cal confessar que Reembres, és a dir, els seus editors, mai s'havien plantejant, al menys seriosament i com col·lectiu, la possibilitat de crear una societat o agrupació en aquest sentit. No ho havien fet perquè partien d'una base preconcebuda, la qual, després de ser revisada per donar resposta, encara és manté.

Vilanova i la Geltrú compta amb importants entitats culturals que bé poden donar aixopluc i ser marc de relació dels interessats en la història local, però sobretot hi ha l'Institut d'Estudis Penedesencs, entitat privada, oberta i activa que aplega a bon nombre d'historiadors locals i que pot oferir un bon marc de relació històrica. Per altra banda, és d'esperar que l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, un cop resoltes i acabades les importants obres d'infraestructura del patrimoni històric municipal que ja ha començat a dur a terme, es disposi a mirar de rendabilitzar científicament i cultural aquest patrimoni comptant amb tot el potencial de recursos humans de la població, sense, és clar, caure en l'error d'arribar a decidir què cal investigar, com i qui ho ha de fer.

Respecte a la manca de caliu històric, potser és de moment demanar massa que els historiadors locals (no tants a parer nostre) de cop i volta canviïn, sense més, d'hàbits i d'actituds. Cert que tots, fins i tot Reembres, tiren per la seva banda. La causa és que per motius històrics cada historiador vilanoví, des del més bo fins al més discret, ha començat a fer història local de la mà de si mateix, sense escola. L'escola, sorgida normalment d'un mestratge reconegut, és la que dona rumb a la manera de fer, a les línies a seguir, a l'aprenentatge, a l'esperit crític, i també a la predisposició a intercanviar. Sense escola no hi ha herència ni parentiu. Tot això, s'apunta, és clar, demanant perdó als més pragmàtics, incapaços de teoritzar i tendents a posar pedres sense els plànols de l'edifici... Però les pedres queden posades!

Els editors

Sumari

- Pàg. 3 *Josep Tàpies i Vila. L'aportació d'un metge de Vilanova i la Geltrú a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona.*
Per **Pere Vallribera i Puig.**
- Pàg. 9 *Una opinió compartida sobre el patrimoni històric municipal vilanoví.*
Per **Ferran Sanz Lou i Xavier Sorní Esteva.**
- Pàg. 20 *Per quelcom més que per omplir*
- Pàg. 21 *Nota sobre un revista filatèlica del segle XIX editada a Vilanova.*
Per **Josep Ferrer Serra.**
- Pàg. 23 *A propòsit d'una consulta sobre la restauració de l'àngel del campanar.*
Per **Ferran Sanz Lou.**
- Pàg. 27 *L'espoliació de la Biblioteca Colombina.*
Per **Alba Valls i Formosa.**

Reembres, núm. 4. Any 1994.

Edició i redacció: **Josep Ferrer Serra,**
M. Ll. Orriols Vidal,
Ferran Sanz Lou i
Xavier Sorní Esteva

Apartat de Correus 331
08800-Vilanova i la Geltrú

Dipòsit Legal: **B - 24.959-93**

ISSN: **1133-6412**

JOSEP TÀPIES I VILA. L'APORTACIÓ D'UN METGE DE VILANOVA I LA GELTRÚ A LA REIAL ACADÈMIA DE MEDICINA DE BARCELONA

Pere Vallribera i Puig

Resum:

S'estudia el manuscrit d'un metge de Vilanova presentant a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona un cas clínic d'intoxicació per nou vòmica, amb comentaris mèdics.

Mots clau:

Josep Tàpies i Vila, Vilanova i la Geltrú, Reial Acadèmia de Medicina, Medicina, comunicació, nou vòmica.

A les acaballes del segle XVIII un grup de metges de Barcelona intentà restablir l'antic Reial Col·legi de Medicina, amb la intenció de dignificar una pràctica mèdica que presentava una gran decadència; no ho van aconseguir per l'enèrgica oposició del *Real Protomedicato*. Un temps després, però, crearen l'Acadèmia de Medicina Pràctica, que aviat aconseguí el títol de Reial i el segell "Regia Medicinae practicae Barcinonensis Academia". Començà les seves tasques el 1787, i de seguida la seva labor fou reconeguda¹.

Un dels primers objectius de l'Acadèmia fou el de promoure els estudis clínics fets per metges de Catalunya, amb la creació de diversos Premis. Això donà a l'Acadèmia un bon dinamisme que durà alguns anys, però les seves activitats sofriren una greu davallada amb la guerra del francès i amb la posterior suspensió, per Ferran VII, de totes les Acadèmies de la Península.

L'any 1830 s'aconseguí el seu restabliment, que serà ja definitiu, amb el nom de Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona. Comença llavors un període de gran activitat amb la institució de més premis i amb la promoció de treballs de metges de tot Catalunya. I així, les Junes Literàries acullen de seguida comunicacions de metges de diverses poblacions catalanes que tenen interès per l'estudi de la seva professió; es reben també treballs procedents de tot arreu d'Espanya. Són sobretot importants aquestes comunicacions perquè, com senyala CORBELLA, en el seu temps no existien les revistes mèdiques i, a part dels llibres de text, aquests treballs clínics i les Junes Literàries on eren llegits constitueixen avui dia les úniques fonts per valorar la nostra medicina².

Una de les comunicacions presentades ben aviat fou la del doctor Josep TÀPIES I VILA, que exercia, l'any 1832, a Vilanova i la Geltrú³.

La figura de TÀPIES ha estat fins ara ben poc coneguda. Va néixer a Oliana, a l'Alt Urgell, el 1799. Dels seus estudis sabem que es matriculà el 1821 al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona. L'any següent presentà un certificat de la Universitat d'Osca conforme s'havia matriculat de 2on Curs de Medicina: és examinat i obté la qualificació d'"Hábil". Segueix, doncs, els estudis: l'any següent, 1823, obté el títol de Batxiller en Medicina, aprovant "nemine discrepante" els exàmens, i el 1824,

només un any després, el de Llicenciat en Medicina per la Universitat de Cervera. No en sabem res més fins que el novembre de 1828 consta que ha fet el pagament per la revàlida del títol. Josep TÀPIES VILA era, doncs, a aquesta època Llicenciat en Medicina i Cirurgia, títol unificat que s'acabava d'instituir⁴. Quatre anys després està, com hem vist, exercint a Vilanova i la Geltrú.

CALBET I CORBELLA el citen, recollint també la seva comunicació, en el seu Diccionari Biogràfic⁵, i consta també en el d'ELIAS DE MOLINS⁶, però no hem aconseguit de trobar dades biogràfiques de la seva estada Vilanova. Hem pogut consultar el text d'una conferència de VIRELLA I BLODA, pronunciada a Vilanova i la Geltrú el 1980 a la Delegació Local de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears⁷. I també un interessant estudi de Francisco Alberto RAMÍREZ RÀMIZ⁸; en cap d'ells hi hem trobat citat al doctor TÀPIES I VILA. Pensem que la seva permanència a Vilanova degué ser molt curta per motius que ara no coneixem.

TÀPIES I VILA porta a terme, en la seva comunicació, un treball interessantíssim. Explica una història clínica, la intoxicació d'un infant per nou vòmica, amb una gran minuciositat en els detalls i en les observacions, i fa després unes reflexions clíniques que demostren que era un metge amb inquietuds i amb coneixements posats al dia, ja que comenta els últims estudis apareguts sobre el tema, sobretot d'autors francesos. És interessant de ressaltar com explica el curs de la malaltia, seguida de manera contínua, i també del tractament. Posa de relleu que aquest fou iniciat amb urgència per un farmacèutic de qui no diu el nom, però de qui reconeix el mèrit i la importància de començar aquest tractament correcte dues hores abans de poder-lo fer ell mateix. Anem, sense més comentaris, a mostrar els text tal com fou escrit: hem conservat la grafia original i només hi hem afegit alguns accents o signes de puntuació seguint les normes actuals.

Transcripció

Observación de una enfermedad causada por la nuez vómica

que Josef Tapiés Doctor en Medicina presenta a la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona.

Serafín Simó de edad seis años, temperamento sanguíneo linfático, enfermó de repente el día 21 de Mayo de 1831, habiendo salido de casa por la mañana alegre y sano después de haber almorzado con un pedazo de pan. No podía estar sino hechado boca arriba con las estremidades esparramadas, cara entumecida, ojos tristes y algo abultados, habría los cartílagos laterales de la nariz en el acto de la respiración, tenía la boca medio abierta, falta de voz, lengua blanguisca, garganta algo entumecida, y más roja que en estado natural, mucha dificultad en la deglución, respiración pequeña, abdomen contraído, pulsos débiles, y concentrados, había vomitado dos veces, no daba indicio de sentimiento.

Día 20. 1º de Enfermedad. Mañana.

Se le aplicaron seis sanguijuelas a la región epigástrica, una lavativa de agua de malvas con aceyte común é interiormente una onsa de aceyte de ricino, dieta rigurosa y una limonada débil.

1º de Enfermedad. Tarde.

El estado del enfermo continuaba de la misma manera, no había regido de vientre ni orinado, fluían las picaduras de las sanguijuelas.

Se le prescribió un caldo de pollo de tres en tres horas, la misma limonada; una onsa de aceite de ricino, otra lavativa de agua de malva, y aceite comun, y unos sinapismos a los brazos, y pies.

2º de Enfermedad. Mañana.

Ojos rubicundos, cara más abotargada, lengua blanquisca, imposibilidad en el tragar, vientre abultado, no había regido pero sí orinado involuntariamente dos veces en poca cantidad, respiración apenas perceptible, pulsos pequeños y tardos, calor en todo el cuerpo disminuído.

Se le aplicaron cuatro sanguijuelas a las sienes, cataplasmas de malvas al cuello, y otro al abdomen, lavativa de agua de malvas con aceite, y unos sinapismos a los pies.

2º de Enfermedad. Tarde.

Ojos menos rubicundos, cara más natural, seguía impedida la deglución, contracción tetánica en todo el cuerpo, pulsos un poco más elevados y frecuentes, respiración pequeña y entrecortada, había regido una porcioncilla de materias fecales mezcladas con la última lavativa.

Se le ordenaron friegas en toda la columna vertebral, y estremidades compuestas de vinagre caliente con mostasa.

3º de Enfermedad. Mañana.

Ojos tristes é inmóviles, nariz afilada, respiración apenas perceptible, pulsos pequeños y muy débiles, deglución impedida, vientre ligeramente meteorizado, y el cuerpo pasó al estado cataléptico sin ninguna señal de sensibilidad.

Se le continuaron las friegas arriba dichas, y se le recetó una poción espirituosa compuesta de tres onzas de agua de flor de naranjo, una onsa de jarabe de corteza de cidra, una dracma de alcohol de melisa y un escrúpulo de licor anodino mineral de Hoffmann.

3º de Enfermedad. Tarde.

Continuaban los síntomas de la misma manera.

Se le repitieron sinapismos a las extremidades superiores é inferiores y se continuó la misma mixtura escitante.

4º de Enfermedad. Mañana.

Siguió a poca diferencia como el día anterior.

Se le hicieron friegas en varias partes con vinagre caliente y mostasa.

4º de Enfermedad. Tarde.

Empezó a mover los pies, daba algún suspiro y pasaba alguna cucharada de la medicina prescrita.

5º de Enfermedad. Mañana.

Disminución considerable de síntomas, respondía quando se le llamaba, deglutía con bastante facilidad, había regido y orinado dos veces, la cara era más natural, la respiración libre, pulsos regulares.

5º de Enfermedad. Tarde.

Se le prescribió medio vaso de leche con una tercera parte de agua de tres en tres horas.

6º de Enfermedad. Mañana.

Estado de convalecencia sin incomodidad particular.

Se le concedió una sopa de pan.

6º de Enfermedad. Tarde.

Había comido la sopa con gusto, y pedía más alimento.

7º Convalecencia

Se le aumentó progresivamente el alimento quedando muy pronto restablecido, y en el día disfruta de una perfecta salud sin la menor lesión física, y moral.

Permítaseme ahora el análisis de las causas y síntomas, no menos que el método curativo, para entrar luego en algunas consideraciones generales sobre el modo de obrar de la nuez vómica.

El enfermo estaba sano y alegre por la mañana se desayunó como acostumbraba, y luego su Madre le encuentra como muerto en la plaza en los brazos de una compasiva Muger, esta y otras circunstancias le dicen que había comido una bola de las que se daban a los perros, y que luego había perdido el sentido.

Había pasado el día anterior un perro creído rabioso, mordiendo a todos los perros que encontraba, y el Señor Alcalde Mayor de esta Villa entre otras providencias mandó dar a los perros que se encontrasen por las calles una bola compuesta de media dracma de polvos o raspaduras de nuez vómica y un poco de manteca de tocino.

Con estos datos creí que el estado morbosos de Serafín dependía de haber tragado la nuez vómica.

Los síntomas de envenenamiento que se presentaban más bien parecían ser producidos por una sustancia narcótica que por la nuez vómica. Efectivamente los síntomas del narcotismo predominaban sobre los de irritación de la médula espinal; especialmente en el principio no hubo ni accesos tetánicos ni convulsiones, ni contracciones de los miembros, ni dolores en ninguna parte; al contrario, yacía inmóvil sin sentir y en un estado de estupidez remarcable. Es verdad que había dificultad de tragar, y cierta contracción ó sea inmovilidad de las paredes torácica y abdominal, pero ninguno de los síntomas más notables del envenenamiento por las sustancias narcóticas. Podría ser que en su principio se hubiesen manifestado estos para ser reemplazados por un estado de colapso general, pero yo no pude ser informado de los primeros síntomas. Los de congestión cerebral tomaron más incremento después, hasta que principiaron á ceder cuando parecía iba el enfermo a espirar.

Un farmacéutico había administrado un emético al paciente dos horas antes de verle yo, a favor del que probablemente arrojó la materia venenosa. Faltaba a mi ver cumplir la indicación de oponerse al efecto irritante, y estupefaciente de la nuez vómica. A este fin hice aplicar las sanguijuelas al epigastrio al principio, y después a las sienas, cuando la rubicundez de los ojos me retrató una mayor congestión acia el cerebro, congestión que la acción del emético pudo muy bien favorecer.

Se añadió una bebida caliente, y labativas de la misma clase para vencer la astringencia de vientre auxiliadas de aceite de ricino. Al fin me valí de los revulsivos

esteriores, y de una ligera mixtura escitante para sostener la vida que estaba próxima á extinguirse.

Segun algunos Autores debemos a Médicos Arabes el conocimiento de las propiedades venenosas de la nuez vómica. Otros muchos creeron que esta sustancia no obraba deletereamente sino sobre ciertos animales, y no sobre el hombre, pero la esperiencia desmintió luego estas acersiones. Muchos célebres Médicos han procurado conocer el modo de obrar de esta sustancia; de sus esperimentos repetidos resulta que los animales sometidos á su acción perecen en medio de las convulsiones tetánicas más violentas.

Comunmente media hora después que el animal ha tomado la nuez vómica es quando experimenta sus efectos á proporción que la dosis es más ó menos conciderable los músculos que estan bajo el imperio de la voluntad experimentan una contracción fuerte y permanente. Este espasmo se desenvuelve de un modo imperceptible, y se establece al mismo tiempo en todas las partes que debe afectar y bien pronto se eleva, y las más de las veces en algunos minutos al punto de rigidez á que debe llegar.

A los trabajos de Pelletier y Caventou somos deudores del conocimiento de los principios de esta sustancia, entre los cuales la estricnina, principio comun de la familia de los stricnos=amara es la que goza de las virtudes venenosas y activas segun las esperiencias de M. Magendie y otros fisiólogos.

M.M. Delille y Magendie creeron que la nuez vómica, y demás vegetales de la misma familia obraban fuertemente sobre la médula espinal sin interesar de una manera directa el cerebro. En sus esperimentos los animales eran víctimas de los sacudimientos tetánicos sin lesión notable de las funciones de los sentidos, y del sensorio comun. La misma opinión han adoptado después muchos otros y entre ellos Orfila, Olivier. Las disecciones anatómicas no han podido aclarar estas dudas porque en el mayor número de casos no se ha encontrado lesión alguna apreciable. Magendie pensó que la muerte se debía á la asphixia efecto de la inmovilidad del tórax. Otros la atribuyen a una acción directa sobre el sistema nervioso semejante a una fuerte conmoción eléctrica.

Pero en el enfermo en question no se han observado estos sacudimientos convulsivos que dicen los Autores franceses. A qué podremos atribuir esta diferencia? Será a la sensibilidad mayor del encéfalo en la infancia? Dominando en esta edad el cerebro sobre los demás órganos, no podrá aquel haberse resentido más que la médula espinal?

Ello es que en nuestro enfermo los síntomas cefálicos fueron mucho más pronunciados, o casi los únicos visibles en el principio. Es verdad que después se presentaron contracciones tetánicas, y pasó el cuerpo á un estado cataléptico, pero tiene poca semejanza este caso con los síntomas producidos por el mayor número de casos por la nuez vómica. Quizá los esperimentos no habrán sido bastante repetidos, y sobre todo ensayados en las diferentes circunstancias de la vida para poder tener un conocimiento exacto del modo de obrar de esta familia de vegetales. Colocados estos desde mucho tiempo en la clase de los venenos narcótico acres ¿no parece indica ya su denominación que su modo de obrar es narcotizando é irritando?

Villanueva y Geltrú 23 Enero 1832

José Tapies y Vila

Quizá los experimentos no habrán sido bastante repetidos, y sobre todo ensayados en las diferentes circunstancias de la vida para poder tener un conocimiento exacto del modo de obrar de esta familia de vegetales. Colocados estos desde mucho tiempo en la clase de los venenos narcóticos ácidos, no parece indicar ya su denominación que su modo de obrar es narcotizando é irritando?

Villanueva y Geltrú 23 En 18832.

Jose Tapiés y Vila

Notes

- ¹ **Memorias de la Real Academia Médico-Práctica de la Ciudad de Barcelona.** Tomo Primero, Madrid en la Imprenta Real, por Don Pedro Julian Pereyra, impresor de Cámara de S.M. Año de 1798, Introducción, I-XXV.
- ² CORBELLA, Jacint. **Memòries manuscrites de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya.** Seminari Pere Mata - Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, Barcelona 1993, pàg. 2.
- ³ TAPIES Y VILA, Josef. **Observación de una enfermedad causada por la nuez vómica.** Biblioteca de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, Memòries Manuscrites, Volum X, núm. 17.
- ⁴ Volem fer palès de manera expressa el nostre agraïment al doctor Josep Maria MASSONS I ESPLUGAS, que ens ha donat graciosament aquests detalls dels estudis mèdics de TÀPIES I VILA que consten en el seu Arxiu particular.
- ⁵ CALBET I CAMARASA, Josep M.; CORBELLA I CORBELLA, Jacint. **Diccionari Biogàfic de Metges Catalans.** 3 Volums, Fundació Vives Casajuana - Seminari Pere Mata, Barcelona 1981-1983, III Volum, pàg. 123.
- ⁶ ELIAS DE MOLINS, Antonio. **Diccionario biográfico y bibliográfico de los escritores y artistas catalanes del siglo XIX.** 2 Vols., Barcelona 1889-1895, Vol. II, pàg. 654.
- ⁷ VIRELLA I BLODA, Albert. **Els metges i les malalties en la Vilanova del passat.** Butlletí de la Biblioteca-Museu Balaguer", 1981, pàg. 77-98.
- ⁸ RAMÍREZ RÀMIZ, Francisco Alberto. **Aspectos generales de la Sanidad en Vilanova i La Geltrú (1820-1850).** Treballs de la Càtedra d'Història de la Medicina, caixa 46, núm. 1.

UNA OPINIÓ COMPARTIDA SOBRE EL PATRIMONI HISTÒRIC MUNICIPAL VILANOVI*

*Ferran Sanz Lou
Xavier Sorní Esteva*

Vilanova i la Geltrú disposa d'elements culturals (carnaval, entremesos, gastronomia, excursionisme, col·leccionisme, etc.) prou arrelats, propis i rellevants per afirmar que la població té una identitat cultural ben sòlida i definida i de caràcter participatiu. Disposada, a més, de bon nombre d'entitats que ultra aglutinar i satisfer llurs inquietuds d'acord amb els objectius estatuaris, ajuden a consolidar i garantir tots aquests elements culturals. La Talaia o la Penya Filatèlica en són un excel·lent exemple.

Certament, arreu hi ha problemes, ara econòmics, ara per malentesos, ara a causa de criteris contraposats. Tot això, però, en el fons, no és més que vida cultural.

Hi ha però una vessant molt concreta i complexa que preocupa especialment: el patrimoni històric del Comú de la població, és a dir, tot allò de caràcter històric i artístic (en endavant, per obviar només històric) que no pertany a persones, entitats i associacions privades i que sent de tots el vilanovino-geltrunencs és regit pels representants de la població.

És fàcil constatar que aquest patrimoni històric local està mereixent i ha merescut molta atenció per part de l'actual i dels darrers governs municipals. Això lloa llur actuació, independentment dels seus criteris i de la seva manera de fer. El resultat és que la situació ha canviat força d'uns quinze anys ençà. En alguns aspectes s'ha avançat molt. La dotació de personal ha augmentat substancialment, s'han modernitzat alguns serveis, actualment s'han iniciat notables obres d'infraestructura...

La situació, però, a parer, no és satisfactòria. Ha preocupat i preocupa molt l'organigrama, també molt la infraestructura, però molt poc la raó de ser i finalitat de cada element patrimonial, la qual cosa ha fet que es mantingués una situació realment greu.

En el fons, tot se centra en cinc elements fàcilment definibles genèricament: els museus, les biblioteques, els arxius, els centres d'investigació i divulgació històrica i les produccions històriques. A grans trets, la situació actual és la següent pel que fa a cadascun d'aquests elements:

* La primera versió del text que es publica fou redactada l'agost-setembre de 1992 sense mires de publicació. Resumit i adaptat, veu la llum ara amb vocació d'aportació positiva al debat que vol obrir el Regidor de Serveis Personals de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú ("Diari de Vilanova", 8-IV-1994, pàg. 10).

- Museus

Són només dos els museus, el museu de la Biblioteca-Museu Balaguer i el Museu del Ferrocarril, tots dos dins l'ens anomenat Organisme Autònom Biblioteca-Museu V. Balaguer.

El Museu del Ferrocarril pel seu caràcter marcadament monogràfic no té, perquè no els pot tenir, problemes d'identitat, sí, en canvi, en pot tenir, i en té, d'econòmics i de gestió.

El museu de la Biblioteca-Museu Balaguer, amb més de cent anys d'existència i riquíssim en materials, és un calaix de sastre integrat pel llegat fundacional de Víctor Balaguer, llegats posteriors, alguns importantíssims, dipòsits, donacions modestes i incorporacions obligades com ara els materials arqueològics d'Adarró. Aquest museu, que té com a raó de ser bàsica el llegat fundacional i els primers llegats de l'entorn de Víctor Balaguer, està totalment ofegat i desbordat, sense cap política definida, sense saber què ha de mostrar i havent perdut la identitat. Bona part dels seus materials són encara per catalogar. A més, l'extraordinària riquesa del seus fons contrasta amb l'escàs nombre de visitants. És un museu minimitzat, ple de tòpics i sense orientació ni finalitat científica. Ha vingut fent de museu històric local, la qual cosa és en gran part responsable de l'actual ofegament.

- Biblioteques

Només dues, la biblioteca de la Biblioteca-Museu Balaguer i la Biblioteca Víctor Balaguer.

La primera és bàsicament la biblioteca de Víctor Balaguer i Cirera, una biblioteca extraordinàriament rica en fons del segle XIX i valuosíssima i bastant especialitzada (Corona d'Aragó, Ultramar, literatura del segle XIX, etc.). És un biblioteca per a investigadors i en el seu conjunt una peça de museu. Li manca, per a fins d'investigació, actualització i difusió. Està extraordinàriament infrautilitzada, malgrat que darrerament sembla que hagi augmentat el nombre de consultes.

La segona biblioteca, de cultura general, no solament és l'única, sinó que en certa manera ha vingut suplint la mancança d'aules d'estudi. Ha tingut de fer, a més de sala de lectura, de biblioteca d'historiadors locals, suplint la mancança d'una biblioteca annexa a l'arxiu històric i documental. Ha estat i és una biblioteca d'alt rendiment, arribant en certs moments, fins i tot, al col·lapse.

- Arxius

D'arxius, reconeguts com a tals, deixant a banda, per exemple, el de la Masia Cabanyes, només dos, l'Arxiu Fotogràfic Municipal i l'Arxiu Històric Municipal.

L'Arxiu Fotogràfic està pràcticament oblidat, ha perdut la continuïtat i és de molt difícil accés per l'investigador privat. Sorprenentment, no està integrat a l'Arxiu Històric Municipal.

Pel que fa a l'Arxiu Històric, les expectatives són certament encoratjadores, però el cas és que avui per avui és només consultable parcialment i en un lloc on queda difusa la seva personalitat, sent realment molts pocs els historiadors que hi acudeixen.

- Centres d'investigació i divulgació històrica

No n'hi ha cap. Malgrat l'existència d'un Centre d'Estudis, la seva identitat està confusa, exclòs de qualsevol organigrama i legalment inexistent, i, com a conseqüència, tots els seus antics membres escampats. Cal dir però, que avortat de fet el Centre d'Estudis, l'Institut d'Estudis Penedesencs, entitat no pròpiament vilanovina i de caràcter privat, ha permès mantenir relació entre els historiadors.

- Produccions històriques

Les investigacions històriques sorgides o referents al patrimoni històric municipal són gairebé nul·les.

Una situació com aquesta, que no és excusable per problemes econòmics, ni imputable al personal tècnic o subaltern, en una població de gairebé cinquanta mil habitants i amb elements històrics i patrimonials d'importància inqüestionable, deixa molt que desitjar i no satisfà les inquietuds de bastants vilanovins, ni permet que "lo vilanoví" pugui ser conegut i valorat en el país, amb l'agreujant, que no hi ha estructures amb capacitat de donar resposta apropiada a requeriments històrics externs. Tant políticament com intel·lectual, aquest panorama obliga a redreçar la situació actual amb tot un seguit d'actuacions, les quals només podran tenir eficàcia analitzant la naturalesa del problema i en particular com s'ha pogut arribar a l'estat actual.

Es convindrà que actualment, i des de fa més de cent anys, l'eix cultural vilanoví en la seva vessant històrica i patrimonial és la Biblioteca-Museu Balaguer, una institució marcada des de fa molts anys per greus problemes econòmics i per una rendibilitat cultural excessivament baixa en relació amb el que realment podria oferir tenint en compte la vàlua i la naturalesa dels seus fons. El nombre de visites anuals al museu, de consultes a la biblioteca, d'assistents als actes que organitza i d'estudis fruit dels seus fons, és tan baix que ha d'obligar forçosament a analitzar què ofereix la institució, a qui ho ofereix i, en darrer terme, si la raó de ser la institució es correspon amb la realitat.

Agradi o no, la Biblioteca-Museu Balaguer, per molt vilanovina que es vulgui tenir, pel que fa als seus fons, de vilanovina, proporcionalment, en té molt poc. El més valuós és, per una banda, molt aliè a un patrimoni històric genuïnament vilanoví, i, per l'altra, té un interès que ultrapassa de bon tros el marc local. Només cal observar la naturalesa del riquíssim llegat fundacional i la dels principals llegats posteriors.

Amb aquests fons, encara que també hi ha materials pròpiament vilanovins (actualment difusos i perduts en mig de tanta abundància), no sembla que puguin plantejar-se dubtes de què ha d'oferir la Biblioteca-Museu Balaguer. Per contra, la Institució, com a tal, està embarrancada i sense timó.

Les causes, una distorsió conceptual de la identitat i la naturalesa de la Institució, originada per manca de criteris culturals i línies polítiques desviades, pròpies d'altres temps, però amb la suficient força com per anar viciant les actuacions posteriors.

El més problemàtic, però, en el context cultural global d'influència directa per part de l'Ajuntament, no és que la Biblioteca-Museu Balaguer no doni de sí el deus dit, sinó que hagi estat i continuï sent l'eix de la cultura patrimonial vilanovina, portant com a resultat la problemàtica exposada.

Quan fa poc més d'un segle, Vilanova i la Geltrú, atesa la seva situació cultural, socio-econòmica i demogràfica, podia plantejar-se la possibilitat de crear, enduta pel moviment de l'època, un museu històric municipal, tingué lloc la donació a Vilanova i la Geltrú, per part de Víctor Balaguer, de la Biblioteca-Museu que porta el seu nom. Aquest esdeveniment, en principi tant positiu, fou a la vegada, donada la seva magnitud, un element distorsionador de la natural trajectòria cultural de la població. A partir d'aquell moment, iniciatives històriques pròpiament locals i fins i tot intel·lectuals quedarien forçosament minimitzades o estèrils davant el potencial i magnitud de la institució balagueriana, d'abast moltíssim més enllà del merament vilanoví. L'Ajuntament ja començà malament dipositant els pergamins de l'arxiu municipal a la Institució.

Deixant de banda la història antiga, quan l'any 1947, després d'un període que la Fundació Biblioteca-Museu Balaguer quedà incorporada a l'Estat, adquirí de nou caràcter privat amb control municipal, era un bon moment per definir la política de la Institució, per conferir-li una identitat cultural i científica que permetés rendabilitzar-la tot impulsant-la cap en fora. Però això no fou així. També era un bon moment perquè un cop definida aquesta política de la Institució, fruit de la naturalesa dels seus fons, es plantegés la conveniència de formar un museu històric municipal. Certament, aquest projecte de museu fou concebut, però començant a complicar i a desvirtuar la raó de ser de cada cosa. L'Ajuntament, l'any 1950, disposava en propietat del castell de la Geltrú, un bon lloc pel nou museu, però enlloc de conferir-li una entitat pròpia ben definida i projectada, s'optà per cedir el castell, en ús, a la Fundació Biblioteca-Museu Balaguer, tot renunciant a un museu municipal independent i deixant que la Biblioteca-Museu Balaguer diluís la realitat en la seva ja prou difusa identitat. El plantejament sembla simple, anar engruixint la Fundació sense cap justificació cultural ni científica i amb una manca total de perspectiva històrica. Es tan significatiu com obscur el "claro está" del següent text aparegut en el "Villanueva y Geltrú" del 5 de febrer de 1949 (pàg. 1):

"... en donde (el castell de la Geltrú) se proyecta la instalación de un Museo de historia y etnología local, así como las colecciones de arqueología y artes populares e industriales, que dado su carácter heterogéneo no tienen cabida dentro del edificio del Museu actual, cuyas salas se destinarán unicamente a Museo de pintura y bellas artes. Todo ello, junto con el Archivo local también en proyecto, va a realizarse, claro está, dentro el marco de la Fundación Balaguer, la cual de esta manera podrá convertirse en eje cultural de Villanueva".

Aquest plantejament no té cap justificació de caràcter cultural, més aviat sembla fruit de la comoditat i del control polític, això sí, justificable cara en fora argumentant la conveniència que un sol funcionari es fes càrrec de tot. Pobre funcionari!

No estarà de més dir que el projectat museu històric sota les directrius de la Biblioteca-Museu Balaguer no es materialitzà mai, al menys com a tal, i pel que fa a l'arxiu municipal tot quedà en foc d'encenalls. Un gran fracàs de la Biblioteca-Museu Balaguer, fruit d'una fracassada política, però que serví per desviar encara més la Institució de la seva raó de ser.

En aquell context, i també en qualsevol altre, si es pretenia forjar a redós de la institució balagueriana un ambient i unes iniciatives que donessin un sentit més enllà d'aglomerat magatzem, calia impulsar la formació de grups que revifessin i recollissin fruits culturals d'aquell heterogeni patrimoni. Això ni tan sols es plantejà, però aviat es formà un grup d'estudiosos que vingueren a encobrir aquella manca de previsió: el Centre d'Estudis.

La formació del Centre d'Estudis no obeí a cap iniciativa municipal, ni tampoc de la Biblioteca-Museu Balaguer (malgrat ser privada, amb un fort control municipal, és a dir, polític), sinó a la d'uns pocs vilanovins, aplegats en el Foment Vilanoví, que impulsats pel traç de l'Assemblea d'Estudiosos de Martorell (1950), decidiren conformar un grup d'estudiosos, les mires dels quals no ultrapassaven el marc de la comarca i tendien a realitzar i impulsar estudis, sobretot històrics, de caràcter vilanoví.

Cal tenir present la peculiar situació política del moment en contraposició als neguits d'aquells estudiosos, per comprendre que en una entitat com el Foment Vilanoví era inviable la consolidació d'un centre d'estudis. La solució no la va donar directament l'Ajuntament, sinó a través d'una institució privada, la Biblioteca-Museu Balaguer, amb el seu enorme afany monopolitzador impulsat pel propi Ajuntament.

No és casual que la incorporació del Centre d'Estudis a la Biblioteca-Museu Balaguer obrís un període, que es perllongà fins ben entrats els anys 60, d'importants assoliments de la Biblioteca-Museu Balaguer: la Institució comença a enriquir-se amb els materials provinents d'Adarró, reapareix el Butlletí de la Biblioteca-Museu Balaguer, és l'època en què la Institució torna a rebre, després de molts anys, llegats d'enorme importància... Darrera de tot això hi havia el Centre d'Estudis, un centre d'estudis de caràcter local i comarcal en el fons aliè a allò que en essència tenia de ser la institució que l'aixoplugava i, per tant, contribuint també, inconscientment, a la desnaturalització de la B.-M. B.

L'any 1965 té lloc a Vilanova i la Geltrú un important esdeveniment, la formació de la Biblioteca Víctor Balaguer (un nom, per cert, molt imaginatiu!), ubicada al carrer Sant Gervasi, núm. 45. La seva creació era totalment necessària per poder satisfer les necessitats culturals més elementals de la població, les quals, lògicament, la biblioteca de la institució balagueriana, atesa la naturalesa dels seus fons, no podia atendre. Naturalment, l'element monopolitzador de la cultura vilanovina no se'n va estar d'assimilar la nova biblioteca. Una vegada més la Fundació

s'apoderava d'un element cultural que ben bé podia ser estrictament municipal. Aviat, un sol funcionari es veuria obligat a tenir al seu càrrec el museu i la biblioteca de la B.-M. B., l'Arxiu Municipal, mig abandonat, i la nova biblioteca. Val a dir que en aquestes circumstàncies poc de positiu es podia esperar.

A partir d'aquelles dates la institució balagueriana començà a entrar gradualment en una etapa caracteritzada per l'apatia, la inoperància i l'ofegament econòmic, situació que es perllongà fins la conversió de "privada" a pública. Val a dir que en aquesta llarga etapa únicament la Biblioteca Víctor Balaguer tenia una justificació de restar oberta, gràcies sobretot als estudiants, que l'empraven de sala d'estudi, i als que anaven a llegir el diari (ho deia tothom!).

Dins d'aquesta etapa, l'any 1981, té lloc un sobtat esdeveniment que commocionà tota la població de Vilanova i molt en particular a tots els elements i estaments vinculats amb la Biblioteca-Museu Balaguer: el Robatori. Deixant de banda consideracions de caire legal, penal i ètic, aquest robatori despertà la Institució, obligant-la a adoptar mesures que ja feia anys que haguessin hagut d'estar preses i que no ho estaven per la inèrcia i desorientació del Patronat, un patronat acostumat a seguir directrius, a veure la Institució com un eix vertebrador i aglutinador del patrimoni i del cultisme local i com un sac de problemes econòmics. Es prengueren mesures de seguretat i, en mig de la febre de la convalescència, es començà a prendre consciència de la realitat de la Biblioteca-Museu Balaguer i dels seus afegitons culturals, però, de nou, sense arribar a l'arrel del problema. Tenen lloc un seguit d'actuacions, no masses, però de certa rellevància. Es decideix que la institució, abans dirigida per un sol funcionari, estigui regida per dos, es milloren les instal·lacions de la sala de lectura de la Biblioteca, s'inicia un període de freqüents exposicions, neixen ambiciosos projectes de remodelació del Museu i es prepara i se celebra el primer centenari de la Institució. Aquest ventall d'iniciatives i activitats, tan aplaudibles sobre el paper, ben analitzades representen el fracàs total i la pèrdua de timó des del punt de vista cultural i científic.

No era suficient ocupar-se només de la infraestructura, havent-hi un problema genèric tant o més seriós i una gairebé nul·la demanda per part de la població de consultar els fons. Aquests problema, que ni tan sols es va plantejar, tenia una formulació molt simple: què era i perquè servia la Institució? A més, en aquells moments, l'afany, per motius conjunturals, no culturals, era potenciar, envers no se sap on, el Museu.

La divisió fàctica de la Institució en museu i biblioteca, explicitada en la conveniència de dos directors, ve a ser la màxima expressió de la pèrdua total d'identitat d'una institució que per contingut i per oferta cultural només era i és contemplable de forma unitària. Aquest error obligaria que al cap d'un temps, quan la Institució passà de "privada" a municipal, a introduir la figura d'un gerent, amb molt poques accions de gerència i suplint la manca de direcció. No estarà de més advertir que la necessitat de justificar aquesta gerència fou segurament un dels factors que propicià un aglomerat d'estructures culturals sense cap mena de relació en el que seria l'Organisme Autònom Municipal Biblioteca-Museu V. Balaguer (es pensà en la figura d'un gerent abans de determinar les seves ingerències).

Respecte a les exposicions d'aquest període només cal dir que d'interès vilanoví ben poc i que d'interès per l'època i el patrimoni de Víctor Balaguer cap, això sí, omplien el buit físic deixat pel dipòsit del Museu del Prado, el qual tradicionalment, al menys a partir del robatori, ha fet més nosa que servei (no seria cap pèrdua lamentable retornar l'actual dipòsit del Prado, que és al cap i a la fi el que inutilitza les millors sales de la Institució).

Pel que fa a l'ambiciós projecte de remodelació del museu, només cal recordar com era i veure com és ara. Per sort, ben poc ha canviat.

La commemoració del centenari de la fundació de la institució Biblioteca-Museu Balaguer (1984) podia haver estat una excel·lent ocasió per a una anàlisi del que havia ofert, estava oferint i tenia d'oferir la Institució des del prisma cultural i científic. Aquesta ocasió fou totalment desaproveitada. Pel que fa a la celebració en sí, no fou cap èxit. La Fundació, que l'any 1984 no fou capaç de fer gairebé més que un acte lúdic als il·luminats jardins de la Institució, l'any següent organitzà activitats per donar relleu a l'efemèrides seguint la trajectòria ben intencionada però desviada de sempre. Científicament, només el Centre d'Estudis, tot i amb les seves imposades limitacions per part del Patronat, fou capaç de fer quelcom a l'alçada de l'efemèrides.

Mentres tant, el castell de la Geltrú, on es podien contemplar algunes de les restes arqueològiques d'Adarró i que feia encara de possible embrió del necessari museu històric municipal, quedava desmantellat irreversiblement a causa d'una exposició ben reversible "Ardhara. Mostra d'Art del Penedès".

Mentres tant també, el Centre d'Estudis, l'únic element cultural del poble implicat que bé podia donar parer i orientar sobre els requeriments culturals, sobretot patrimonials, no trobava qui se l'escoltés. El Patronat de la Biblioteca-Museu Balaguer, ja s'havia allunyat molt de plantejaments científics, i, a més, es trobava ofegat econòmicament i enfrontat en disquisicions polític-administratives, tot propiciat per l'Ajuntament que cercava una sortida a la Institució i la recuperació del seu control.

El pas de "privada" a pública obrí l'expectativa d'un replantejament, no solament de la identitat i finalitat de la Institució, sinó també dels demés elements culturals de caràcter municipal. El replantejament ja es va dur a terme, però amb el vicis heretats i sense considerar la raó de ser de cada cosa.

En aquell moment, una anàlisi de la situació global de la vessant històrica i patrimonial d'influència directa de l'Ajuntament, tenint en compte com a punt de partida tot el que es disposava, el que es requeria i el que s'oferia, hagués posat de manifest mancances i defectes en diversos aspectes. S'hagués observat:

- que la Biblioteca-Museu Balaguer no tenia objectius clars, per la qual cosa totes les accions dels funcionaris no podien ser més que tentines. Això obligava a una reflexió de caràcter cultural per definir què era el que en un futur convenia i podia donar de sí la Institució.

- que hi havia una indiferència de la població en general envers la Biblioteca-Museu Balaguer, circumstància fàcilment observable considerant l'escàs nombre de visites al museu i de consultes a la biblioteca. També, veient que els fons no eren gens aprofitats vers l'estudi i que la Institució no rebia donacions.

- que els fons de la Biblioteca-Museu Balaguer ultrapassaven la capacitat d'emmagatzement, malmetent-se part dels materials.

- que calia tenir molt clar quins eren els fons i els bens de la Fundació a fi que si es determinaven canvis estructurals s'evités, per exemple, que part del fons de la Biblioteca-Museu Balaguer quedessin segrestats fora de la Institució.

- que les escasses i discutibles iniciatives culturals sorgien únicament dels funcionaris. Aquests es veien obligats a anar més enllà de la direcció tècnica per assumir directrius a nivell de regiment d'Institució i que si bé no els hi corresponien els hi eren del tot necessàries, fins i tot, per justificar el seu quefer.

- que la Biblioteca-Museu Balaguer era excessivament desconeguda a fora de Vilanova, tot i que, molt significativament, deixant de banda les visites escolars, eren més quantioses les visites i consultes de forans que les dels vilanovins.

- que l'element motor de la cultura vilanovina durant molts anys havia estat el Centre d'Estudis, que aquest era l'únic col·lectiu amb aptitud per poder tenir una visió de la realitat cultural capaç de donar solucions i perspectiva amb coneixement de causa, que es trobava en una situació crítica i que el motiu d'aquesta era bàsicament una indiferència i manca de sensibilitat d'un Patronat desorientat i potser massa preocupat de si mateix. Aquesta posició del Patronat envers el Centre d'Estudis era certament curiosa, puix part del Patronat era "estudiós", és a dir, del Centre d'Estudis.

- que la causa del desgavell havia estat una tendència política monopolitzadora i que calia erradicar els vicis que aquesta havia originat.

- que s'imposava un plantejament de futur basat en criteris culturals i científics, ja que aquests eren els que justificaven la raó de ser dels elements en qüestió.

- que era obligat recórrer a elements culturalment representatius de la producció històrica i d'aprofitament patrimonial perquè bé podien perfilar unes bases sobre les quals aixecar la política cultural.

- que la situació a la qual es volia donar sortida, estava originada en gran part per haver anat embrancant la Biblioteca-Museu Balaguer amb elements aliens a la seva raó de ser, originant que problemes econòmics puntuals repercutissin en el funcionament general i un greu confusionisme en quant a gestió i competències.

- que bona part dels problemes naixien per no disposar d'un museu municipal.

Tot això, vista la realitat actual, va passar per alt, i el resultat és tota la problemàtica plantejada al principi. El pas de la Biblioteca-Museu Balaguer de "privada" a municipal, esdeveniment que no tenia perquè tenir massa repercussió, originà la creació d'una estructura monstruosa que només podia respondre a plantejaments de comoditat política molt a l'estil de la dictadura franquista.

En lloc de mirar d'atorgar a la Biblioteca-Museu Balaguer una identitat cultural i científica sense els entorpiraments de tot allò que li era aliè, tot els esforços se n'anaren en conformar una ambiciosa estructura anomenada Organisme Autònom Municipal Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, una mena de calaix de sastre que venia encara a engrandir tots els problemes plantejats i a afegir-ne uns quants més. La macroestructura, per una banda, mantenia l'entrellaç que ja hi havia entre la

Biblioteca-Museu Balaguer, el castell de la Geltrú i la Biblioteca Víctor Balaguer, i, per l'altra, s'estenia pel Teatre Principal i la Masia Cabanyes, predisposant-se, a més, a anar absorbint-ho tot.

Tot això fou, sorprenentment, concebut i realitzat escudant-se amb el compliment de la voluntat de Víctor Balaguer (només cal veure els estatuts), la qual cosa obliga a plantejar-se si la lectura va ser molt superficial i apriorística dels propòsits de Víctor Balaguer, o bé, si es va mal interpretar expressament per adaptar la història als propòsits.

En el procés de transformació, a banda que no es resolía res de fonamental, es cometeren tres errors importants, un, per descurt, molt favorable, el no considerar, en principi, l'Arxiu Municipal dins la macroestructura, i els dos restants, segurament amb intencionalitat, negativíssims, la manca de consideració del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer i del cos d'Adjunts-Protectors de la Fundació Biblioteca-Museu Balaguer.

Respecte al Centre d'Estudis, en el moment que es plantejà la reconversió de la Fundació en un organisme autònom municipal hi havia tres possibilitats:

- extingir-lo declaradament, amb el consentiment dels seus gairebé tres-cents membres, del Patronat, i, sobretot, del cos d'Adjunts-Protectors (l'estament que havia aprovat els estatuts pels quals es regia en aquells moments el Centre d'Estudis).

- readaptar-lo totalment o parcial, amb les mateixes finalitats o d'altres, ampliant-li funcions o reduint-les-hi, a la nova estructura.

- conferir obertament als seus membres la possibilitat d'independitzar-se totalment del nou organisme, bé per adquirir entitat jurídica pròpia, bé per passar a ser un ens municipal autònom.

Segurament per alliberar totes les inquietuds científiques, no s'optà per cap de les tres possibilitats. Senzillament, se l'ignorà, condemnant-lo a passar a la història. Segurament, era la romàntica idea d'un Ateneu la que llavors planava.

Per altra banda, els Adjunts-Protectors (uns 800, 300 dels quals eren del Centre d'Estudis), que anaven contribuint econòmicament al sosteniment de la Biblioteca-Museu Balaguer, en el moment del canvi, ni foren consultats ni tan sols foren informats. A més foren, exclosos, al menys estatuàriament, del nou organigrama. Val a dir, que l'única possible però discutible menció que fan els estatuts dels Adjunts-Protectors és a l'article 22, referent a les fonts de recursos, on es llegeix textualment, en el punt b: "*Les aportacions dels socis protectors de la institució*". Tot i així, se'ls continuà i se'ls continua requerint la contribució a no se sap ben bé què, com "Adjunts-Protectors" de la "Fundació Biblioteca-Museu Balaguer".

D'aquesta manera l'Organisme Autònom Biblioteca-Museu Víctor Balaguer començà a fer via, posant de manifest que els problemes econòmics del passat, més que causa eren efecte, que la balança cultural es mantenia al mateix nivell, i que només s'havia guanyat en complexitat. Preocupava i ocupava molt l'organigrama i la infraestructura, es parlava molt del Pla de Museus, de molts milions..., sense considerar la raó de ser de cada cosa, i que aquesta raó de ser era la que tenia de condicionar l'organigrama i la infraestructura.

El darrer canvi en el govern municipal ha aconseguit fer sortir de l'Organisme el Teatre Municipal, la Biblioteca Víctor Balaguer i la Masia Cabanyes, però com a contrapartida ha incorporat el Museu del Ferrocarril, i ja posats a no acabar de desfer la troca, es corre el risc que l'Arxiu Municipal passi a engrossir l'ens. Sortosament s'ha oblidat totalment que cal un museu històric.

Es dirà que el fet de vertebrar els elements patrimonials en un sol ens depenent de l'Ajuntament no ha d'influir negativament en la rendabilitat, finalitat i direcció de cada element. Segurament és cert, però això no es qüestiona, el que sí es qüestiona és que tots els esforços hagin anat per aquesta banda descuidant totalment la més important. La situació actual és molt pitjor que anys enrera, i la gestió molt més complexa.

D'acord amb el que s'ha anotat, es veu que s'ha conferit, des de sempre, un excessiu protagonisme i preponderància a la institució balagueriana en el marc local, la qual cosa ha ofegat la cultura vilanovina i ha desvirtuat la pròpia Institució.

Per tant l'única sortida eficaç a la situació actualment plantejada sembla que ha d'arrencar de:

- Contemplar la Biblioteca-Museu Balaguer com el que essencialment és, una institució d'interès pel país, la qual cosa, a la vegada, permetrà independitzar i revaloritzar el patrimoni històric local. Aquest interès pel país ha de ser explotat a l'entorn de Víctor Balaguer, del seu llegat i de la seva època. Cal fomentar els estudis sobre aquests tres puntals, oferint la imatge d'Institut Víctor Balaguer, amb tot el que el terme, encunyat pel propi Víctor Balaguer, comporta. Tot això no és una simple qüestió de funcionaris, sinó d'una política portada a terme amb perspectiva i amb afany renovador. Només amb una política interna de la institució mínimament coherent, avui en dia, Vilanova i la Geltrú podria ser, a més de la discutida capital del xató, la indiscutible capital dels estudis sobre l'època de Víctor Balaguer i, en particular de la seva persona per tot el que va representar en diversitat de camps que van des de la literatura fins la més alta política. També podria ser recurs obligat d'estudiosos de camps molt especialitzats que requereixen bibliografia específica, en molts casos difícil de localitzar. Igualment, els amants de l'art i en particular de la pintura, especialment dels segles XIX i XX, haurien de tenir una cita obligada a Vilanova. També la institució balagueriana podria oferir l'atractiu de mostrar la casa i les coses quotidianes de Víctor Balaguer, d'invitar a entrar en una biblioteca i un museu del segle XIX, destacant que no és ni més ni menys que la biblioteca i el museu de Víctor Balaguer, tot apropant al visitant a aquesta figura, a la seva forma de ser i de concebre i al perquè de l'exotisme i diversitat del conjunt.

- Desmantellar, si convé, l'Organisme Autònom Biblioteca- Museu V. Balaguer per deixar que la institució balagueriana es regeixi com a tal, permeten que el patrimoni històric vilanoví pugui ser potenciat, tractat amb eficàcia, sense solapaments i amb independència d'altres institucions municipals i no municipals.

- Que, com a conseqüència, és necessari preveure en el futur la creació d'un museu històric municipal, que permeti descongestionar la institució balagueriana i que aplegui materials com les restes d'Adarró, la pinacoteca local, els materials etnològics, les donacions de particulars i sobretot, quan es doni el cas, incorporar o ajudar els museus privats abans de que es malmetin.

- Que altres organismes, Teatre Municipal, altres museus, Museu del Ferrocarril, etc. puguin tenir independència i autonomia pròpia, amb una direcció científica o artística apropiada, sempre, és clar, entenent que estant sota règim i propietat municipal.

- Que s'imposa la formació de grups d'estudi, de treball, d'investigació o d'activitat en cadascun dels elements patrimonials culturals municipals. L'interès i utilitat del patrimoni és el que justifica el servei.

- No oblidar que les decisions polítiques de caràcter cultural precisen d'assessorament respecte als requeriments de la població, les línies a seguir i la preservació i ampliació del patrimoni material, documental i intel·lectual.

Contràriament, tot acaba en organigrama, infraestructura i aparador. Si això és tot el que es preten, tot va bastant bé.

PER QUELCOM MÉS QUE PER OMPLIR

Troballa d'una barrada de balena*

El dia 4 de Gener d'aquest any, la barca d'arrossegament *Pilar Rus* de Vilanova i al Geltrú va rescatar del mar una barra o barrada de balena davant de Cunit.

El matí del citat dia, la dita barca, fent rumb cap el calador conegut com *la Trencada* i trobant-se sobre al canal de Cunit, va calar l'art a 60 braces cap a garbí, proa al W.

Anant paral·lel a la costa unes 8 milles, fins davant de Sant Vicenç, mar de Tarragona, varen arriar l'art, amb la sorpresa de trobar junt amb el peix una gran peça d'os que inicialment es va pensar que era una costella de balena.

Aquestes balenes són conegudes a la nostra mar per *molans* (rorcual) i pertanyen a la família dels balenoptèrids de nom científic *Balaenoptera physalus*. És una espècie del mar del Nord que sol apropar-se a les nostres costes i que es caracteritza per tenir uns 25 m. de llargària, cap aplanat i barra inferior rodona i prominent. Existeix una varietat amb gega coneguda com *Megaptera longimana*, amb l'aleta dorsal molt ampla.

La peça rescatada per la *Pilar Rus* té uns 4,5 metres de llargària i un pes aproximat de 120 quilos, gran pes que s'explica per l'estat ja bastant consolidat de l'os. No s'hi ha trobat matèria orgànica afegida sobre la superfície, la qual cosa fa pensar que no pot fer massa temps que l'exemplar va morir prop de la costa.

* Notícia facilitada pel Museu del Mar de Vilanova i la Geltrú.

Assabentat de la troballa, el President del Museu del Mar, el Sr. Pere Ortoll Mercader, va fer les gestions corresponents prop del patró i armador Sr. Valentí Rus Budesca per aconseguir la donació de la peça al fons de l'entitat. Ho assolí amb el compromís de ser exposada la peça aquest estiu a la XV exposició de tema mariner que tots els anys l'entitat organitza.

Necrològica

El passat 19 d'abril morí a Barcelona, a l'edat de 89 anys, Na Maria Fontserè Masroig, filla del Doctor Eduard Fontserè Riba i esposa vídua de Josep Iglésies Fort. Una dona extraordinària que molt feu per la cultura i el redreçament de Catalunya amb una tasca silenciosa i generosa.

Assemblea d'Estudiosos

El proper 22 i 23 d'octubre de 1994, a Cardona, tindrà lloc la XXXIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos.

L'anterior se celebrà al Principat d'Andorra, a Encamp, els dies 8 i 9 de maig de 1993, amb una nombrosa participació vilanovina.

Benvinguda

El museu de la Biblioteca-Museu Balaguer de l'Organisme Autònom Biblioteca-Museu V. Balaguer té nou director, en Josep M. Trullen Thomas. Procedeix del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, on ha realitzat una tasca molt encomiable. Benvingut!

NOTA SOBRE UNA REVISTA FILATÈLICA DEL SEGLE XIX EDITADA A VILANOVA

Josep Ferrer Serra

A Madrid, del 10 de setembre a l'1 d'octubre de 1993, a la *Biblioteca Nacional*, s'ha celebrat la primera "Exposición Nacional de Literatura Filatélica". Ha estat una excel·lent mostra de publicacions espanyoles de tema filatèlic: llibres, catàlegs, revistes, articles de premsa, etc. El nom de Vilanova i la Geltrú ha estat també present a les vitrines d'aquesta exposició gràcies a una antiga publicació periòdica editada per un vilanoví i impresa a Vilanova i la Geltrú: *La Filatelia Española*¹.

En els primers 50 anys de vida dels segells, és a dir, durant la segona meitat del segle XIX (el primer segell de l'Estat espanyol aparegué el 1850), a mesura que la Filatèlia guanyava adeptes, s'anaren desenvolupant els diversos aspectes complementaris al col·leccionisme, com són, l'aparició de catàlegs i manuals d'informació i formació dels col·leccionistes, material de suport, com àlbums on col·locar i ordenar els segells, comerciants dedicats a les transaccions de compra-venda de segells i també revistes especialitzades, que, a més d'articles i d'informació general, incloïen també anuncis de comerciants, d'intercanvi i relació entre col·leccionistes.

És en la vessant de les publicacions periòdiques on Vilanova i la Geltrú es va donar a conèixer en el món de la Filatèlia.

El dia 25 d'octubre de 1896, amb periodicitat mensual, apareixia a Vilanova el primer número de *La Filatelia Española*, sent el seu director i propietari Joaquim Foradada Canalda, advocat i jutge local, qualificat filatelist, soci de la Société Timbrophile d'Echanges de París.

La revista va publicar solament sis números, l'últim dels quals, el 5-6, corresponents a febrer i març de 1897, fou doble. Era impresa a la impremta Milà de la Rambla Principal, 41.

Presentada sense "*ninguna idea de lucro*", es venia a 20 cèntims l'exemplar, sent el preu de subscripció de dues pessetes anuals. Era una publicació bastant ambiciosa, fins i tot a nivell de títol, un títol que anys després, el 1900, seria adoptat per una revista de Madrid. El tiratge era de 4.000 exemplars, xifra molt considerable en aquella època, sobretot si es té en compte que era editada a Vilanova i la Geltrú, i que bé expressa la voluntat declarada d'arribar a molts llocs seguint el gran desenvolupament de la Filatèlia. Tenia subscriptors, corresponsals i agents per diverses ciutats de Catalunya, Espanya i la resta del món. Podem trobar corresponsals a llocs tan diversos com Barcelona, València, Màlaga, Cartagena, Toulouse, Rotterdam, Atenes o Nova York, entre d'altres.

A la revista es poden trobar articles d'informació filatèlica general, notícies de noves emissions, així com anuncis de compra, venda i canvi, tant de comerciants com de particulars. Era escrita bàsicament en castellà, però també hi figuraven anuncis i escrits en francès.

L'existència de la revista es prou coneguda dins el món de la Filatèlia, gaudint, per la seva antiguitat, de merescut reconeixement. No és, però, com es troba consignat a la publicació local *Pairalia*, la primera del seu gènere a Espanya². De fet ni tan sols de Catalunya. D'acord amb Majó Tocabens i Majó Díaz, la primera revista filatèlica catalana, quarta de l'Estat espanyol, aparegué a Barcelona el 10 de novembre de 1891 amb el títol *La Alianza Filatélica*. Després, centrant-se en Catalunya, el 1893 es començava a publicar, també a Barcelona, *La Unión Filatélica*, l'1 d'octubre de 1894 el primer i únic número de *Tarraco Filatélica* i, el 1895, curiosament amb el número 31, sortia el primer de *La Ilustración Filatélica Hispano-Colonial*, com a continuadora de les revistes que s'havien editat a Barcelona amb els títols de *La Alianza Filatélica*, *Filatelia Antillana*, *Heraldo Filatélico* i *La Unión Filatélica*³. Aquestes són les publicacions catalanes que precediren la vilanovina *La Filatelia Española*⁴.

Año I. Villanueva y Geltrú 26 Octubre de 1898. Tom. I.

La Filatelia Española.

Revista mensual dedicada a los coleccionistas de sellos.

Notes

¹ Amb motiu d'aquesta exposició, ha estat editat, el 1993, per la *Biblioteca Nacional*, un llibre titulat *Exposición Nacional de Literatura Filatélica*. Inclou diversos articles d'interès filatèlic i, al final, el catàleg de l'exposició. L'article de Francisco Aracil titulat "*Historia de la literatura filatélica española*" (Pàgs. 41-176) esmenta la publicació vilanovina i reproduïx la portada del número 1. Pàgs. 71-72).

² Pujol Bernadó, Antoni: *Cronologia de les publicacions periòdiques de Vilanova i la Geltrú (1850-1950)*. A *Pairalia*. Vol. I. Vilanova i la Geltrú, 1949. Pàg. 201-435 (La revista concretament a la pàgina 325).

³ Majó Tocabens, J. i Majó Díaz, A.: *Postas y filatelia en la Barcelona del XIX*. Editorial Ramon Sopena, S.A. Barcelona, 1975. Pàg. 226-228.

⁴ Algun exemplar d'aquesta publicació s'ha pogut consultar a l'arxiu de Manuel Vilaseca Roselló (Vilanova i la Geltrú).

A PROPÒSIT D'UNA CONSULTA SOBRE LA RESTAURACIÓ DE L'ÀNGEL DEL CAMPANAR.

Ferran Sanz Lou

Segurament, el rumor que corre d'instal·lar de nou un àngel-penell al cim del campanar de Sant Antoni Abat, junt al fet d'acomplir-se, l'any passat, el centenari de la restauració de l'anterior àngel, ha mogut a un joier vilanoví a adreçar-se a aquesta publicació per demanar informació sobre aquella restauració, sobre qui la va promoure i el perquè de la mateixa. La resposta no ha estat senzilla, puix la bibliografia local, si bé esmenta el fet, no dedica al tema especial atenció. Ha obligat a consultar la premsa local de l'època que es conserva a la Biblioteca-Museu Balaguer, concretament el *Diario de Villanueva y Geltrú, La Defensa* i els pocs exemplars que en ella resten d'*El Pueblo*. S'ha consultat d'aquestes tres publicacions el període comprés entre el juliol de 1892 i l'abril de 1893, dates d'inici i finalització del procés.

El 1705 el campanar de Sant Antoni Abat fou coronat amb un gran penell en forma d'àngel obra de l'escultor barceloní Miquel Llavina, que feu el model, i del calderer vilanoví Joan Pau Coca, que, ajudat per Eduard Valls, el materialitzà en coure. També intervingueren el serraller Onofre Valls, el ferrer Silvestre Sala, el mestre de cases Josep Soriano i el pintor Josep Urgellés, que l'embutumà de negre.

Durant més de dos cents anys l'àngel del campanar voleïà senyalant la direcció dels vents que bufen a Vilanova, sent estimbat durant l'última guerra civil. L'àngel, però, ja havia baixat abans, encara que per tornar a pujar. L'11 de gener de 1893 va ser baixat per restaurar-lo i alçat de nou el 4 d'abril del mateix any.

La reparació estava totalment justificada. Tot ell estava cosit a trets per ser blanc preferit de les moltes escopetes i fusells que pul·lulaven per la vila de temps immemorial. A més, tenia el cap esberlat, una cama havia caigut i l'altra, que el sostenia en el cim del campanar, havia quedat enferritjada i no seguia les evolucions del cos quan bufava el vent.

La restauració es costejà per subscripció popular promoguda pel *Dr. Hall-ado* des de les pàgines del *Diario de Villanueva y Geltrú*. El *Dr. Hall-ado*, enigmàtic personatge que es presentava com un vell patrici carregat d'anys i de mals, en realitat era un jove de trenta-sis anys, fill de Teodor Creus Corominas, advocat, ex-secretari de Víctor Balaguer al Ministeri d'Ultramar, reconegut artista i, en aquella època, Jutge municipal de Vilanova i la Geltrú: Manuel Creus Esther.

La idea de restaurar l'àngel del campanar no era nova; dos anys abans ja s'havia promogut, però no obtingué el ressò popular necessari. El segon intent va néixer en circumstàncies més favorables. El campanar de Sant Antoni era notícia a l'estiu de 1892, quan s'inicià la campanya de restauració de l'àngel. Els marmessors de Josep Lluch Torrents havien disposat la construcció d'una gran campana que anomenaren "Josefa", i que tothom aviat va rebatejar amb el nom de *la Lluca*, en memòria de l'insigne patrici. L'interès que despertà i l'enrenou que creà la col·locació de la campana afavorí la campanya en favor de l'àngel.

El dia 30 de juliol de 1892, a la redacció del *Diario...* es reuniren un nombrós grup de persones per tal de tirar endavant la iniciativa del *Dr. Hall-ado* i acordaren la formació d'una junta per de portar a terme el projecte de restauració d'àngel i d'una comissió a Barcelona per captar subscriptors vilanovins residents a la capital del Principat. La junta quedà formada de la següent manera: President honorari: L'Alcalde constitucional. President efectiu: Rd. Ramon Garriga, Ecònom de la parròquia de Sant Antoni Abat. Vice-presidents: Teodor Creus i Josep A. Milà, director del *Diario de Villanueva y Geltrú*. Vocals: Joan Galceran, Fèlix Riba Llaverias i un representant de *La Defensa* i un altre d'*El Pueblo*. Tresorers: Lluís G. Espoy i J. Francesc Ricart. Secretaris: Joan Braquer Roger i Fèlix Socias Ferrer. Per a la Comissió de Barcelona es designà a Pau Alegre, Cristòfol Juandó, Bonaventura Pollés Vivó i Josep Font Gumà.

La Junta encarregà a l'arquitecte municipal, Bonaventura Pollés, d'estudiar la manera de baixar l'àngel a terra, per la qual cosa, aquest, projectà una bastimentada que cobria tota la cúpula del campanar. Bastimentada que fou construïda per Joan Vendrell i Valentí Cornet i ben gaudida per molts vilanovins i vilanovines que hi pujaven aprofitant l'ocasió per mirar de més amunt encara la vila i rodals. Un cop a terra, l'àngel fou desat a la casa del gegants i traslladat després al taller de n'Escribà, on fou restaurat. La vestimenta fou daurada i pintades de negre les parts visibles del cos.

El fet tan simple de restaurar el penell del campanar de Sant Antoni no fou tan simple. Des de que sorgí la iniciativa fins que fou col·locat de nou dalt del campanar, l'àngel aixecà una gran polèmica entre el *Diario de Villanueva y Geltrú* i *La Defensa*, tot dividint els vilanovins en dos bàndols irreconciliables. El *Dr. Hall-ado*, en les pàgines del *Diario de Villanueva y Geltrú*, davant la negra imatge de l'àngel del campanar i empès, possiblement, per la seva sensibilitat poètica el volgué immortalitzar amb el nom d'*àngel negre*, la qual cosa no agradà gens als redactors de *La Defensa*, que trobaven el qualificatiu de negre inapropiat, més propi de l'àngel de les tenebres que d'un penell de campanar d'església, tot argumentant, que abans del *Dr. Hall-ado* ningú mai l'havia anomenat així, senzillament era l'Àngel del campanar. La polèmica derivà del nom al color, ja que, precisament, el nom de "negre" venia d'aquest color, del fet d'estar embatumat

de negre; per això *La Defensa* era partidària de daurar l'àngel en contra del parer del *Diario*...

La batalla dialèctica entre aquest dos periòdics, potser per bizantina, una qüestió de “nom”, no fou prou ben entesa pels vilanovins. Des d'un principi, en la mateixa Junta, sorgiren diferències, però no pel nom, sinó pel color, diferència que la portà finalment a prendre la salomònica decisió de daurar el vestit i de pintar de negre el cos. De fet, però, només fou el *Dr. Hall-ado* qui defensà l'*àngel negre* pintat de negre. La resta de polemistes del *Diario*..., malgrat defensar també

aferrissadament el nom d'àngel negre, proposaven altres gammes de colors. Així el *Bachiller en Contra* era partidari de deixar l'àngel sense pintar mostrant el color del coure, argumentant que en un principi el color natural del coure s'apropava prou al daurat que molts demanaven i que amb el pas dels anys bé aniria agafant la tonalitat negre que els altres exigien. Per contra, el *Licenciado Per-dido* advocava per daurar els vestits i pintar de negre la resta per acontentar a tothom, coincidint amb la resolució final. I per arribar al consens necessari es formularen les propostes més

peregrines. *El Sr. Magín* aportava “Una idea salvadora”, proposant una espècie de sufragi universal entre els subscriptors, fent-lo extensiu a les dones, cosa inusitada a l'època, on cada pesseta aportada per la restauració de l'àngel seria igual a un vot. El replicà *Un amigo del Sr. Magín*, defensant que el color definitiu havia de ser segons la voluntat suprema del propi àngel, per la qual cosa proposava de trobar-se tots els interessats un dia determinat a les dotze del migdia al peu del campanar de Sant Antoni, i, segons la direcció que senyalés l'àngel, escollir el color: “*el N., el color negro de betún; el S., el color natural del cobre; el E., el dorado completo de la estatua, y el O., el dorado de las vestiduras y borceguies...*”

Val a dir que *La Defensa* es prengué la qüestió amb més seriositat i mantingué sempre al llarg de tota la polèmica la seva inicial postura: “*¿porqué motivo al angel del campanario se da ahora en llamarle «Angel negro»? ¿Hay tradición ó documento alguno que confirme este nombre?*”. I, consegüentment, prenia partit per daurar l'àngel a fi d'erradicar definitivament el mal nom de “negre”.

La polèmica va agrir-se tant que fins i tot el *Dr. Hall-ado*, des de les pàgines del *Diario...*, va demanar calma a tothom per evitar que “*la sangre llegue al rio*”. Difícilment la Junta podia optar per una decisió diferent a la que va prendre.

El que pot semblar una anècdota més, i fins i tot divertida, de les moltes que s'han viscut a Vilanova, d'innocent no tenia res. La iniciativa de restaurar l'àngel promoguda pel *Dr. Hall-ado* no era en realitat la iniciativa d'un sol home, sinó un projecte molt ben orquestrat d'un sector de la població. Només cal observar que sense més i abans de la constitució de la Junta de restauració aparegué en el *Diario...* una relació de subscriptors, tots de la mateixa mà, del cercle de la tertúlia de la Farmàcia Galceran i de l'entorn de Víctor Balaguer, l'èlit intel·lectual i burgesa que havia protagonitzat els anteriors avenços de Vilanova, el grup que disposava del control del portantveus oficiós de Balaguer, el *Diario ...*; tots, no pas per casualitat, aportaven el mateix, cinc pessetes. Eren els “negristes”, que es procuraren un veritable divertiment, un divertiment que descansava en les tensions i enfrontaments que es vivien en un difícil final de segle, d'un segle que, paradoxalment, havia estat un dels de més esplendor de la història de Vilanova i la Geltrú. Malauradament no es disposa de la bibliografia històrica necessària i suficient per analitzar el rerafons d'aquestes tensions i enfrontaments locals que reflecteix la restauració de l'àngel. Tot i així, l'exposat potser ja és prou per donar la requerida resposta.

L'ESPOLIACIÓ DE LA BIBLIOTECA COLOMBINA

Alba Vallès i Formosa

“No desea que sus servicios y de quanto su padre le dexo quede otra memoria ni mayorazgo sino su libreria”

(Memorial de Ferran Colom a l'Emperador Carles V)

A la sessió del Congrés de Diputats a les Corts Espanyoles corresponent al dissabte 23 de maig de 1885, el diputat Víctor Balaguer i Cirera va dirigir-se al President del Consell de Ministres i al Ministre del Foment, respecte a una notícia publicada en un conegut diari parisenc, *Revue Critique*. Sota la signatura H. H. (relativa a l'insigne americanista Henry Harrisse) es notificava l'arribada a aquella capital, procedent d'Espanya, d'una caixa de tapissos, així com també de vint còdexs importantíssims pertanyents a la Biblioteca Colombina de Sevilla¹. Balaguer pregava el Govern que esbrinés si havien estat sostrets de la dita biblioteca, i si s'havia així comès un greu delictes que indignaria tots els *amants de les glòries de la Pàtria*.

En absència dels al·ludits, va contestar el Ministre de Gràcia i Justícia, Francisco Silvela i de la Vielleuze, dient que esperava que l'esmentada notícia no fos més que una fal·làcia pròpia de la premsa estrangera. Això no obstant, que es farien les investigacions oportunes per aclarir els fets. Si fos certa, deia, es procuraria obtenir el rescat dels documents producte d'una possible sostracció fraudulenta, i es procediria a castigar els culpables. La mateixa denúncia fou presentada pel senador Antonio Maria Fabié. La polèmica abastava nivells no sols nacionals, sinó també europeus.

El senyal d'alerta fou enviat a través de la premsa per aquell notable advocat i investigador colombí que fou Harrisse, resident aleshores a París. Home molt connectat en les altes esferes de la política i cultura, pogué conèixer i doldre's de com s'estava traficant impunement amb aquell tresor llegat per l'insigne fill de l'Almirall. Harrisse fou un excel·lent bibliòfil que havia visitat anteriorment la Biblioteca, i en coneixia prou bé tots els seus manuscrits i documents². Per tant, en veure'ls a París, fou capaç d'identificar-los, malgrat (con diu ell mateix) haver estat rascats i rentats els seus segells, arrencats i trencats els seus fulls i esborrades les indicacions que Ferran Colom hi posà en adquirir-los o registrar-los als seus quaderns³. Incloïen també els noms i la descripció de tots els lots, junt amb el preu taxat per a la compra de cadascun.

Un suposat frau de patrimoni públic, i la negligència dels seus responsables, estava en entredit. La resposta no es féu esperar, ja que el 27 de maig del mateix any,

en un comunicat inserit al *Diario de Sevilla*, es reproduïa una carta enviada pel bibliotecari encarregat del llegat dins el Capítol de la Catedral, Servando Arbolí i Farando, dirigida al senador Antonio Maria Fabié. Es queixava de les seves acusacions i les del diputat Balaguer quant a la negligència en la cura del dit patrimoni. Negà tenaçment que els manuscrits haguessin estat mai a l'esmentada biblioteca. I afegí que els que afirmaven això deuriem ser enemics explotadors dels seus còdexs, i també del Capítol i la seva Església.

Un diari madrileny volgué intervenir en la polèmica defensant el Capítol de la Catedral de Sevilla. Indicà que la Biblioteca no era propietat de l'Estat, com pretenia el senador Fabié, sinó propietat privada⁴. Per tant, no podia fer-lo responsable de les sostraccions, ni de la negligència de què hauria estat objecte. I llevat del seu representant més immediat, el Sr. Arbolí, que ja havia declarat que els manuscrits no estigueren mai a la biblioteca (testimoni recolzat, fins i tot per Marcelino Menéndez Pelayo), l'assumpte no semblava que es pogués resoldre per la via judicial.

Davant d'aquestes declaracions que, a desgrat de no ser oficials, presentaven tota l'aparença de voler donar per tancat el cas (sobretot de cara l'opinió pública), i havent ja passat un temps prudencial sense res més respecte a les conclusions fetes amb l'expedient obert sota sospita de sostraccions, el diari *La Andalucía* del 8 de setembre de 1885 inserí en les seves pàgines un nou article enviat expressament per HARRISSE des de París. En ell, contradeïa les declaracions formulades per Arbolí, en incloure tota una sèrie de proves i testimonis que permetien afirmar que els dits manuscrits havien estat sostrets de la Biblioteca, i no tan sols en temps de Felip II⁵, sinó també recentment.

Aquestes proves podríem resumir-les tan sols en sis manuscrits assenyalats:

1. *Chronique du XV siècle o Cronica de Lombardia*. In-folio, en versos italians, consultada per W. Paul Ewald (V. *Neues Archiv der Gesellschaft für altere deutsche Geschichtskunde*, Hannover, 1880, t. VI, pàg. 370). I per M. Pio Rajna el 1880, amb notes que testimonien l'escrit de mà ferrandina: “*Este libro costó 20 bezos en Padua a 15 de Abril de 1521 y el ducado de oro vale 280 bezos*”.
2. *Livre de Pierre de Luxembourg*. In-quart, en francès, anotat per a M. Francisque Michel el 1879 (V. *Archives des missions scientifiques*, París, 1880, 3a. sèrie, t. VI, pàg. 278).
3. *La Vida de Jesús-Christ*. En català, anotat per M. Francisque Michel el 1879 (V. *Archives ...*, op. cit., pàg. 275).
4. La versió italiana de *Viatge de Sant Brandan*. Anotat per M. Francisque Michel el 1879, descrivint anotacions manuscrites ferrandines d'haver-lo comprat a Milà pel febrer de 1521 al preu de 20 quatrins (V. *Archives ...*, op. cit. t. IV, pàg. 270).
5. *Roman de Brut*. Consultat per Pascual Gayangos, qui llegí: “*Este libro costó 36 quatrines en Milán el 31 de Enero de 1521 y el ducado de oro*”.

vale 440 quatrines” (V. Traducció espanyola de Ticknor, Madrid, 1851, t. I, pàg. 250). I també anotat al catàleg del bibliotecari Tavares el 1876. A més de ser consultat per Carles Graux (V. *Archives des missions...*, t. V, pàg. 129) i M. Paul Ewald el 1879 (V. *Neues Archiv ...*, op. cit. t. VI, pàg. 375).

6. La *Consolació de Boeci*, en català, consultat per Haenel (V. *Bibliotheca Colombina. Z. 153. 18 Boetius de Consolatione, Catalaunice s. XV, membr. fol.-Catalogus librorum manuscriptorum, col. 979*). I també per Pio Rajna el 1880.

Testimonis de persones estudioses de l’obra colombina, dignes de crèdit, que posaren en evidència les dites sostraccions, a menys que els seus responsables poguessin provar que les obres es trobaven encara en els prestatges de la biblioteca.

Després hi hagué un ambient de silenci, fins que el 2 de març de 1886 aparegué una notícia a la premsa local respecte a la recuperació d’un missal de la Biblioteca Colombina a Londres. Es ressaltava la diligència dels seus responsables “*a fi d’evitar les sostraccions que havia estat objecte als darrers anys*”. Això ens sembla un reconeixement de la denúncia feta anteriorment, malgrat la forma anecdòtica que com cortina de fum tractava de difuminar tot aquest procés.

Això no obstant, els manuscrits denunciats no foren mai reconeguts com pertanyents a la Biblioteca Colombina, ni recuperats que se sàpiga. Alguns d’ells, prèvia consulta al Cabildo, amb intenció de ser recuperats a canvi dels diners que havia costat rescatar-los (que foren 4.000 rals), passaren a la Biblioteca Nacional de París, a les seccions espanyola, francesa i italiana, on encara es poden consultar actualment⁶. Són els següents:

1. *L’istoria de Jacob Xabalin*, fill del almorat senyor de la Turquia, petit in-folio, 192 x 272 mm., 37 f., registrat amb el número 475.
2. In nomini de omini, qui fecit celum et terra a: et beate gloriose semper que virginis incipit *Suma de filosofia* de Guillem de Conches in vulgari, in-folio, 300 x 220 mm., 89 f., registrat amb el número 473.
3. La relació de la *Passió de mort de Jesús-Christ*, in quart, 23 f., en vers català octosíl·lab, amb dibuixos traçats a la ploma, registrat amb el número 472.
4. El *Livre du Tresor de sapience* lequel fit et composa venerable docteur et maître Jehan Jarson (sic) chanciller de Notre Dame de Paris, petit in-quart, 128 f., registrat amb el número 4382.
5. El Libro si parla de lo *Viado miser San Brandan* lo qual fo descosia oltra la parte de Spagna, in-quart, 37 f., no numerats i 3 f. en blanc, que conserva el manuscrit ferrandí, registrat amb el número 1708.
6. El *Roman de Brut*, gran in-quart, 109 f., registrat amb el número 1415.

7. El Libre de lo qual feu lo glorios doctor *Boeci...*, in-folio, 119 f., 22 x 29 cm., registrat amb el número 474.

Les obres citades molt breument són les que pogueren ser reconegudes per HARRISSE, però n'hi va haver d'altres que també desaparegueren, tant manuscrites com impreses, com pot deduir-se de restar dels 15.370 exemplars que consta va llegar Ferran Colom a la seva mort (coneguts a través del memorial escrit per l'ajudant Joan Peres, per tal d'informar el seu nebot Lluís Colom, resident a Santo Domingo) els quatre mil aproximadament que pogueren inventariar-se després. Minva notable que fou tapada amb noves adquisicions, abans de ser catalogats. En lloc d'aclarir les absències, serviren per confondre el veritable coneixement de les obres llegades per la família Colom⁷.

A les obres descrites també podríem afegir aquelles de les què mai se sabé llur destí, com serien el Diaris de viatges de l'Almirall. Tenim constància que foren consultats pel seu fill, i per Bartomeu Casaus durant el breu temps que la dita biblioteca romangué sota la tutela dels pares predicadors. O bé la important carta de l'Almirall anunciant la descoberta de les Índies, dirigida a l'escrivà de ració dels Reis Catòlics, Lluís de Santàngel, en català. Consta registrada en el seu *Abecedarium* sense data d'entrada ni cost, per la qual cosa afirmem que seria l'original que Ferran conservaria del seu pare.

També, dels manuscrits de la *Cosmografía de España o Itinerario* ha desaparegut la part històrica de les regions catalanes, malgrat que el memorial de Joan Peres diu que existiren, i el *Registrum* ferrandí fa constar que fou acabada: "*Vocabulario en que se contienen los nombres de los lugares y reynos de España, escrita de mano (incipit Abades y Abarzales. D(esinit) Zebreros y Zebrilegio. Núm. 3342*". Obra ordenada alfabèticament que se li prohibí de continuar i publicar⁸. I la història de la vida de l'Almirall Colom, suposadament escrita pel seu fill. Mai se n'ha conegut l'original sinó tan sols la versió italiana feta per Antonio de Ulloa, plena d'interpolacions i de falsedats, però possiblement existent alguna vegada escrita pel mateix Almirall, Ferran Colom o Pérez de Oliva. Finalment, les cartes, mapes i estampes, que donarien peu a tot un estudi a part, sobretot referent a les estampes i pintures a les quals Ferran Colom era un gran afeccionat; i del seu catàleg o registre original, que també seria motiu de controvèrsia.

Obres tan notòries que estem ben convençuts ens permetrien descobrir tot un seguit d'interrogants sobre els veritables orígens de l'Almirall Colom, a més de poder afirmar el coneixement que pare i fill tenien de la llengua i la cultura catalana. Dades que per Catalunya serien, sens dubte, de vital importància històrica i cultural⁹.

Bibliografia i notes

- ¹ La biblioteca creada pel fill de l'Almirall Colom es digué en un principi Ferrandina, però després es conegué com a Colombina.
- ² Henry Harrisse, notable investigador colombí, fou l'autor de: *Notes of Columbus*, *Biblioteca Americana Vetustísima* i *Fernando Colón, historiador de su padre*. Fou consultor de les principals biblioteques i arxius del món. Membre de la Societat de Bibliòfils Andalusos, gaudia de l'amistat de persones rellevants de l'època.
- ³ Ferran Colom tenia com a norma indicar, a la guarda final de les obres adquirides, la data, l'origen i el preu. Quan no porten la dita indicació, es pot deduir que foren heretades o donades.
- ⁴ És important ressaltar que el llegat ferrandí fou, en un principi, patrimoni comú, tal com ell ho especificava en el seu testament o en el memorial fet a Carles I sobre el destí de la seva col·lecció: "*Común a todo el Reyno*". Afegia que qui es quedés la biblioteca obtindria també l'herència o llegat de cent mil maravedís l'any per la seva cura i administració. Aquesta renda li fou concedida per Reial Cèdula lliurada a càrrec de les contri-bucions de Cuba, Puerto Rico i Santo Domingo. És un fet que no va pensar en privadeses, ni en deixar de complir les normes testamentàries, sinó en conservar la memòria i la voluntat de la dita família; a més de servir d'ajuda i d'estímul a persones interessades en el coneixement.
- ⁵ Felip II va ordenar el 21 de setembre de 1577 que li fossin lliurats els manuscrits de les obres de Sant Isidor, per tal que servissin per a una edició que preparava Gómez de Castro, i que va publicar a Madrid el 1599. Es creava així un precedent que permetria sostreure'n i no tornar-ne molts d'altres. Així, doncs, dels 15.730 inventariats per Joan Peres el 1539, passaren a aproximadament quatre mil inventariats per Joan de Loaysa el 1684.
- ⁶ L'insigne investigador colombí Caius Perallada, a la seva obra *Colom venç Colombo*, ens facilita una relació d'obres en llengua catalana que existiren a la Biblioteca Colombina de Sevilla el juliol de 1539. Conservada per Argote de Molina, n'existeix una còpia a la Colombina.
- ⁷ Memorial o Carta dirigida a Lluís Colom, tercer Almirall de les Índies, resident a l'illa antillana de Santo Domingo, per anunciar-li l'exemplar mort del seu oncle, esdevinguda a Sevilla el juliol de 1539. Conservada per Argote de Molina; n'existeix una còpia a la Colombina.
- ⁸ "*Memorial de los libros que D. Hernando Colón miseñor que está en gloria dexo encomençados de su mano e industria, sin otros que quedaron acabados y están puestos en la librería en la sala de teología...*" I afegeix que: "*Hay en la librería un libro escrito de mano, cosido en badana negra y atado el cual es memoria de estas cosas memorables que hemos dicho y de las fees de ellas que se traían como testimonios, el cual es original de adonde se sacaron otros siete libros que agora heremos mención*".
- ⁹ *Historiae del S. D. Fernando Colombo, nelle quali s'ha particolare é vera realtione della vita, é de fatti dell Almiraglio Cristoforo Colombo, suo padre*. Escrita en italià i traduïda després al castellà per Alfonso de Ulloa, criat de Ferran Cortés, amb el títol d'*Historia de D. Cristóbal Colón*.

Reembres té per objectiu fonamental obrir la possibilitat de publicació a tothom que tingui quelcom que dir en el camp la cultura o quelcom que aportar a la història local sense demanar una gran difusió.

Reembres, tot i el seu caràcter bàsicament local, resta oberta a col·laboracions d'interès d'àmbit més general.

Reembres no rebutja de ningú cap article de cap color escrit amb honestetat per motivacions culturals o inquietuds històriques que signifiqui una aportació positiva.

Reembres no és a la venda, no té afany de lucre i no té canals de distribució. Els seus exemplars són una despesa voluntària i il·lusionada dels seus editors.

Reembres adreça gratuïtament els seus exemplars a on més poden ser llegits, les biblioteques i hemeroteques locals i nacionals, i deixa en mans dels seus propis autors i col·laboradors el destí de la resta dels seus exemplars.

Reembres és una publicació periòdica, però sense periodicitat estricta; apareixerà quan i sempre que pugui oferir material d'interès.

Reembres acollirà amb preferència articles breus, com més breus millor, aquells articles que poden aportar una dada important però que cap autor gosa a escriure per por de no passar de mitja plana.

Reembres no té escrúpol en deixar-se fotocopiar total o parcialment.

Sumari

- Pàg. 3 *Josep Tàpies i Vila. L'aportació d'un metge de Vilanova i la Geltrú a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona.*
Per **Pere Vallribera i Puig.**
- Pàg. 9 *Una opinió compartida sobre el patrimoni històric municipal vilanoví.*
Per **Ferran Sanz Lou i Xavier Sorní Esteva.**
- Pàg. 20 *Per quelcom més que per omplir*
- Pàg. 21 *Nota sobre un revista filatèlica del segle XIX editada a Vilanova.*
Per **Josep Ferrer Serra.**
- Pàg. 23 *A propòsit d'una consulta sobre la restauració de l'àngel del campanar.*
Per **Ferran Sanz Lou.**
- Pàg. 27 *L'espoliació de la Biblioteca Colombina.*
Per **Alba Valls i Formosa.**

Reembres, núm. 4. Any 1994.